

BESLER, Süleyman, "Güneş'in Şeytan'ın İki Boyunuzu Arasından Doğması ve Batması ile İlgili Rivayetlerin Tahlili", İslam Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Samsun 2018, Sayı: 5, ss. 53-74.

GÜNEŞ'İN ŞEYTAN'IN İKİ BOYNUZU ARASINDAN DOĞMASI VE BATMASI İLE İLGİLİ RİVAYETLERİN TAHLİLİ

Süleyman BESLER*

Özet: Bazı hadisler zahiri olarak okunduğu zaman bir takım zihni problemlere yol açabilir. Bu problemlerin çözümü için şu iki yoldan birine başvurulması olasıdır: İlgili hadisler zahiri üzere anlaşılıp herhangi bir te'vile ihtiyaç duyulmadan, akla, bilime ve tecrübeye ters düştüğü gerekçesiyle uydurma olarak kabul edilebilir. Ya da hadisler bağlam bütünlüğünde değerlendirilip çeşitli şekilde izah edilmeye/yorumlanmaya çalışılabilir. Bizde bu çalışmamızda zahiri olarak okunduğu zaman zikrettiğimiz kriterlere aykırı gibi gözükebilecek Güneş'in şeytanın iki boynuzu arasından doğması ve batması ile ilgili rivayetleri inceleyecek, bu rivayetlerin ulema tarafından nasıl anlaşıldığını hadis şerhlerine müracaat ederek ortaya koymaya çalışacak, böylece rivayetlerden kastedilen mananın ne olduğunu tespit etmeye gayret göstereceğiz. Bunu yaparken de öncelikle ilgili rivayetleri fazla detaya girmeden ana hatlarıyla sened tenkidine tabi tutacak, daha sonra da metin tahliline yer vereceğiz.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Zahir, Şeytan, Boynuz, Güneş

The Analysis of the Narratives of Sun Rises and Sets Between the Two Horns of Devil

53

Abstract: Reading the hadiths superficially may lead to a set of comprehension problems. There are two possible ways to solve these problems. The first way is; the relevant hadiths can be rejected because they understood superficially and without any interpretation; because they contradict to the mind, knowledge and experience. And the second way is; the hadiths can be assessed in contextual integrity and interpreted in various ways. In this work we will examine the narratives about the sun rises and sets between the two horns of devil. By referring to hadith commentaries we will try to reveal how these narratives understood by scholars. So we will determine what is intended in the narratives by using narration criticize and text analyse method.

Keywords: Hadith, Superficial, Devil, Horn, Sun

Giriş

Hadislerin anlaşılması ve yorumlanması meselesinde sahabe döneminden itibaren bir ikilemin başladığı söylenebilir. Daha sonraları ehl-i rey' ve ehl-i hadis olarak isimlendirilecek ekollere kaynaklık teşkil eden bu yaklaşımlar, hadislerin sübutunu tesbitten ziyade onların manasının

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Bölümü, beslersuley@gmail.com

kavranması üzerinde yoğunlaşmıştır.¹ Ancak daha sonraki dönemlerde bu durum hadislerin manasını kavramak için çabalamakla kalmamış, manalarından hareketle onların sübutu hakkında değerlendirmelerde bulunma cihetine evrilmiştir. Zira sahabe döneminde Allah Rasülü (s.a.v) henüz hayatta olduğu için onların nazarında hadisin sübutunu tespit etmede herhangi bir güçlük yaşanmıyordu. Ancak daha sonraki nesillerde zaman bakımından bu aralık açıldığı için hadislerin sübutunu tesbit yönünden bazı müşküller ortaya çıktı. Bu müşkülleri çözmek için Kur'an, tarihi gerçekler, akıl, tecrübe, ilim vb. ölçüler dikkate alınarak hadislerin sıhhati hususunda değerlendirme yapılma yoluna gidildi.

Nitekim bazı hadisler zahiri olarak okunduğu zaman bir takım zihni problemlere yol açabilir. Bu problemlerin çözümü için şu iki yoldan birine başvurulması olasıdır: Hadisler zahiri üzere anlaşılıp herhangi bir te'vile ihtiyaç duyulmaksızın yukarıda ki zikrettiğimiz kriterlere muvafık olmadığı gerekçesiyle senet tenkidine tabi tutulmadan mevzu/uydurma olarak kabul edilebilir. Ya da hadisler bağlam bütünlüğünde değerlendirilip çeşitli şekilde izah edilmeye/yorumlanmaya çalışılabilir.

Biz de bu çalışmamızda zahiri olarak okunduğu zaman yukarıda zikrettiğimiz kriterlere aykırı gibi gözükebilecek Güneş'in şeytanın iki boynuzu arasından doğması ve batması ile ilgili rivayetleri inceleyecek, bu rivayetlerin ulema tarafından nasıl anlaşıldığını hadis şerhlerine müracaat ederek ortaya koymaya çalışacak, böylece rivayetlerden kastedilen mananın ne olduğunu tespit etmeye gayret göstereceğiz. Bunu yaparken de öncelikle ilgili rivayetleri fazla detaya girmeden ana hatlarıyla senet tenkidine tabi tutacak, daha sonra da metin tahliline yer vereceğiz.

1. İlgili Rivayetler, Geçtiği Kaynaklar ve Sıhhat Durumları

İlgili rivayetlerin iki bağlamı vardır: Birinci bağlam içerisinde, namaz kılmanın yasak olduğu vakitlerden yani kerahat vakitlerinden bahsedilir. İkincisinde ise münafıkların namazından bahsedilir. Aslında münafıkların namazından bahseden rivayetlerde diğer bağlamla birlikte değerlendirilip rivayetler tek bağlama indirgenebilir. Rivayetlerden bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz:

¹ Özşenel, Mehmet, *İlk Dönem Hadis-Rey Tartışmaları*, İstanbul: M.Ü İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015, s. 99.

Güneş'in Şeytan'ın İki Boyunuzu Arasından Doğması ve Batması ile İlgili Rivayetlerin Tahlili

تِلْكَ صَلَاةُ الْمُتَافِقِينَ. تِلْكَ صَلَاةُ الْمُتَافِقِينَ تِلْكَ صَلَاةُ الْمُتَافِقِينَ يَجْلِسُ أَحَدُهُمْ، حَتَّى إِذَا اصْفَرَّتِ الشَّمْسُ، وَكَانَتْ بَيْنَ قَرْنَيْ الشَّيْطَانِ، أَوْ عَلَى قَرْنِ الشَّيْطَانِ قَامَ فَتَقَرَّرَ أَرْبَعًا. لَا يَذْكُرُ اللَّهُ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا

Enes b. Malik'ten rivayet edildiğine göre Rasullullah (s.a.v) şöyle buyurdu: "Bu münafikların namazıdır, bu münafikların namazıdır, bu münafikların namazıdır! Onların her biri Güneş şeytanın iki boynuzu arasında -ya da üzerinde- olup sararıncaya kadar (yani Güneş batıncaya kadar) otururlar. Sonra kalkıp hızlıca dört rekat kılarlar. Burada da Allah'ı çok az zikrederler."²

.....فَإِذَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ فَأَمْسِكَ عَنِ الصَّلَاةِ، فَإِنَّهَا تَطَّلِعُ بَيْنَ قَرْنَيْ شَيْطَانٍ

Abdullah b. Amr'dan rivayet edildiğine göre Rasulullah (s.a.v) şöyle buyurdu: "...Güneş doğduğu vakit namazı bırak. Çünkü o şeytanın iki boynuzu arasından doğar."³

إِنَّ الشَّمْسَ تَطَّلِعُ بَيْنَ قَرْنَيْ شَيْطَانٍ - أَوْ قَالَ: تَطَّلِعُ مَعَهَا قَرْنُ شَيْطَانٍ - فَإِذَا ارْتَمَعَتْ قَارِقَهَا، فَإِذَا كَانَتْ فِي وَسْطِ السَّمَاءِ قَارِنَهَا، فَإِذَا ذَلَكْتَ - أَوْ قَالَ: زَالَتْ - قَارِقَهَا، فَإِذَا دَنَتْ لِلْعُرُوبِ قَارِنَهَا، فَلَا تُصَلُّوا هَذِهِ الثَّلَاثَ سَاعَاتٍ

Ebu Abdillah es-Sunabihi'den⁴ rivayet edildiğine göre Rasulullah (s.a.v) şöyle buyurdu: "Şüphesiz Güneş şeytanın iki boynuzu arasından doğar- ya da onunla beraber şeytanın boynuz(u)ları doğar dedi- yükseldiği zaman ondan ayrılır,

² Malik b. Enes, İbn Malik b. Âmir, *el-Muvatta*, (tahk.: Muhammed Mustafa el-A'zâmî), Abu Dabi: Müessesetü Ziyad b. Sultan Âli Nihyânli'l-Â'mâlil-Hayriyyeti ve'l-İnsâniyyeti, 2004, Kur'an, 46; Müslim, Mesacid, 195; Ebu Davud, Salât, 5; Tirmizi hadis in hasen-sahih olduğunu kaydeder; Tirmizi, Salât, 8; Elbani bu rivayetin sahih olduğunu söyler; Nesai, Mevâkî, 8.

³ Müslim, Mesacid, 173.

⁴ Bu şahıs Rasulullah'ı görememiştir. Rasulullah zamanında İslam'a girmiş, Rasulullah'ı ziyarete gelmiş, ancak kendisini göremeden Rasulullah vefat etmiştir. Tabiinin büyüklerindedir. Bkz; İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yusuf b. Abdilllah b. Muhammed, *el-İsti'âb fi ma'rifeti'l-ashâb*, (tahk.: Ali Muhammed el-Becâvi), Beyrut, Darü'l-Ceyl, 1992, c. II, s. 841, 842. Dolayısıyla kendisinden yapılan bu rivayet mürseldir.

göğün ortasına geldiği zaman ona yakınlaşır, batıya doğru meylettiği zaman ondan uzaklaşır, batıya yaklaşınca ona yakınlaşır. Bu üç saat diliminde namaz kılmayın.’⁵

لَا تَحْرُوْا بِصَلَاتِكُمْ طُلُوعَ الشَّمْسِ، وَلَا غُرُوبَهَا، فَإِنَّهَا تَطْلُعُ بِعَرِيَةِ الشَّيْطَانِ

Abdullah b. Ömer'den rivayet edildiğine göre Rasulullah (s.a.v) şöyle buyurdu: "Namaz kılmak için Güneş'in doğmasını ve batmasını araştırmayın. Çünkü, Güneş şeytanın iki boynuzuyla doğar."⁶

Güneş'in şeytanın iki boynuzu arasından doğması ve batması ile ilgili rivayetlerin farklı tarihlerinde farklı lafızlarla karşılaşmaktayız. Zira bazı tariklerde بِعَرِيَةِ الشَّيْطَانِ ifadesi kullanılırken bazılarında بَيْنَ بَيْنَ yerine بَيْنَ⁷, ب⁸, مَع gibi harfi cerler kullanılır.

Bağlamları farklı olmakla birlikte Güneş'in şeytanın boynuzları arasından doğması ve batması ile ilgili rivayetlerin geçtiği kaynakları şöyle sıralayabiliriz:

- İmam Malik (v. 179): el-Muvatta⁹
- İmam Şafii (v. 204): el-Müsned¹⁰
- Abdürrezzak es- San'ani (v. 211): el-Musannef¹¹
- İbn Ebi Şeybe (v. 235): Müsned¹²
- İbn Ebi Şeybe (v. 235): Musannef¹³

⁵ San'anî, Ebû Bekir Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nafi', *el-Musannef*, (tahk.: Habibu'r Rahman el-Azami), Beyrut: Mektebetü'l- İslami, h.1403, c. II, s. 425 (hadis no: 3950).

⁶ Müslim, Salâtü'l-müsâfirîn, 290.

⁷ İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Muhammed b. İbrahim b. Osman, *Müsnedü İbn Ebî Şeybe*, (tahk.: Asil b. Yusuf el Azezi ve Ahmed b. Ferîd el-Mezîdi), Riyad: Darü'l-Vatan, 1997, c. II, s. 262 (hadis no: 757).

⁸ Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdillah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybanî, *Müsnedü'l İmam Ahmed b. Hanbel*, (tahk.: Şuayb el-Arnaût, Âdil Mürşid vd.), Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2001, c. XXXI, s. 420; Müslim, Salâtü'l-müsâfirîn, 290.

⁹ Malik, *Muvatta*, Kur'an, 44 ve 46.

¹⁰ Şafii, Muhammed b. İdris, *el-Müsned*, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, h. 1400, c. I, s. 166.

¹¹ San'anî, *el-Musannef*, c. II, s. 425 (hadis no: 3950),

¹² İbn Ebî Şeybe, *Müsned*, c. II, s. 262 (hadis no: 757).

¹³ İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Muhammed b. İbrahim b. Osman, *el-Kitabü'l-musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr*, (tahk.: Kemal Yusuf el-Hût.), Riyad: Mektebü'r-Rüşd, h. 1409, c. II, s. 133 (hadis no: 7344).

Güneş'in Şeytan'ın İki Boyunuzu Arasından Doğması ve Batması ile İlgili
Rivayetlerin Tahlili

- Ahmed b. Hanbel (v. 241): Müsned¹⁴
- Buhari (v. 256): el-Camiu's-Sahîh¹⁵
- Müslim (v. 261): el-Camiu's-Sahîh¹⁶
- İbn Mace (v. 273): es- Sünen¹⁷
- Ebu Davud (v. 275): es- Sünen¹⁸
- Tirmizi (v. 279): es- Sünen¹⁹
- Bezzâr (v. 292): Müsnedü'l-Bezzâr²⁰
- Nesai (v. 303): es- Sünen²¹
- Ebu Ya'la' el-Mevsîlî (v. 307): Müsned²²
- İbn Huzeyme (v. 311): Sahih-i İbn Huzeyme²³
- Ebu Avâne (v. 316): Müstahrec-i Ebî Avâne²⁴
- İbn Hibban (v. 354)- Sahih²⁵

¹⁴ Ahmed b.Hanbel, *Müsned*, c. XXVIII, s. 234, 239, 250.

¹⁵ Buharî, *Bed'ül-Halk*, 11. Buhari burada hadisi senetsiz rivayet eder.

¹⁶ Müslim, *Mesacid*, 173 ve 195; "Salatü'l-Müsafirîn", 290.

¹⁷ İbn Mace, *İkametü's-Salât*, 148.

¹⁸ Ebu Davud, *Salât*, 5.

¹⁹ Tirmizi, *Salât*, 8

²⁰ Bezzâr, Ebû Bekir Ahmed b. Amr, *Müsnedü'l-Bezzâr*, (tahk.: Mahfuz Rahman Zeynullah, Adil b. Sa'd, Sabri Abdü'l-Hâlik eş-Şafîî), *Medînetü'l-Münevvere: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem*, 2009, c. XII, s. 323.

²¹ Nesai, *Mevâkîf*, 8 ve 29.

²² Mevsîlî, Ebû Ya'la' Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ, *Müsnedü Ebî Ya'la'*, (tahk.: Hüseyin Selim Esed), *Dımeşk: Darü'l-Me'mûn li't-Türâs*, 1984, c. III, s. 37, 142; c. VI, s. 367; c. VII, s. 220.

²³ İbn Huzeyme, Ebû Bekir Muhammed b. İshak, *Sahih-i İbn Huzeyme*, (tahk.: Muhammed Mustafa el-'Azâmî), *Mektebetü'l-İslâmî*, 2003, c. I, s. 128, 171, 172, 627; c. II, s. 256, 257.

²⁴ Ebû Avâne, Ya'kub b. İshak b. İbrahim en-Neysabûrî, *Müstahrec-i Ebî Avâne*, (tahk.: Eymen b. Ârifed-Dımeşkî), *Beyrut: Darü'l-Ma'rife*, 1998, c. I, s. 297, 319, 322.

²⁵ İbn Hibbân el-Bustî, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed, *Sahîh-i İbn Hibbân*, (tahk.: Şuayb el-Arnaût), *Beyrut: Müessesetü'r-Risâle*, 1993, c. I, s. 492, 493, 494, 495; c. IV, s. 418, 436

Bizim tespit edebildiğimiz kadarıyla ilgili rivayetler yukarıdaki kaynaklarda Enes b. Malik, Semûre b. Cündeb, Amr b. Abese, Abdullah b. Amr, Abdullah b. Ömer, Ebu Hureyre olmak üzere 6 sahabîden merfu olarak rivayet edilmiştir. Söz konusu hadisler ayrıca Hz. Aişe²⁶, Abdullah b. Abbas²⁷ gibi bazı sahabîlerden de mevkuf olarak rivayet edilmiştir.

Rivayetlerin sıhhat derecesine gelecek olursak, içlerinde zayıf olan tarikleri bulunmakla birlikte²⁸, Tirmizî'nin (v. 279) kaydettiği gibi hasen-sahih olanları, Elbanî'nin (v. 1999) işaret ettiği gibi sahih olanları da vardır.

Bütün tariklerin rical tenkidini yapmak bizim amacımızı aşmaktadır. Buna mukabil, eserinde sahih hadisleri toplamayı amaç edinen Müslim'in (v. 261) Abdullah b. Amr²⁹ ve Abdullah b. Ömer³⁰ rivayetlerindeki ravilerin durumlarını bazı eserlere müracaat ederek araştırdık ve kendilerinden "sika", "sadûk" vb. ta'dil ifade eden lafızlarla bahsedildiğini gördük. Müslim'in Abdullah b. Amr rivayetinin tariki şu şekildedir:

Ahmed b. İbrahim ed-Devrakî (v. 246)³¹ → Abdussamed b. Abdülvâris (v. 207)³² → Hemmâm b. Yahya (v. 163/164/165)³³ → Katâde b. Diâme (v. 117/118)³⁴ → Ebû Eyyûb el-Merağî(?)³⁵ → Abdullah b. Amr (v. 65) → Hz. Muhammed (sav).

Bu seneddeki ravilerin hepsinden genellikle tadil ifade eden lafızlarla bahsedilmiştir. Ancak Katâde b. Diâmeden hadis otoriteleri "sika ravi" ve "hâfız" diye söz etmiş olsalar da, kendisi sahâbeden sadece Enes b.

²⁶ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 131.

²⁷ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 135.

²⁸ Mesela Ebu Abdullah es-Sunabihî'den gelen rivayetler mürsel olduğu için zayıftır.

²⁹ Rivayet için bkz; Müslim, *Mesacid*, 173.

³⁰ Rivayet için bkz; Müslim, *Salâtü'l-müsâfirîn*, 290.

³¹ Hakkında yapılan yorumlar için bkz; Mizzî, Yûsuf b. Abdirrahman b. Yûsuf, *Tehzîbü'l-kemâl fi esmai'r-ricâl*, (tahk.: Beşşâr Avvâd Ma'ruf), Beyrut: Müessesetü'r- Risâle, 1980, c. I, s. 251.

³² Ebû Hâtim kendisinden "sadûkun sâlihu'l-hadîs" diye bahsetmiş, İbn Hibban da onu es-Sikât adlı eserinde zikretmiştir. Bkz; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, c. XVIII, s. 102.

³³ Hakkında yapılan yorumlar için bkz; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, c. XXX, s. 304-307.

³⁴ Hakkında yapılan yorumlar için bkz; İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, (tahk.: İhsan Abbâs), Beyrut: Dâru Sadr, 1968, c. VII, s. 229-231; Zehebî, Şemsü'ddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymâz, *Tezkiretü'l-huffâz*, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998, c. I, s. 92-93.

³⁵ Hakkında yapılan yorumlar için bkz; İbn Hacer el-Askalanî, Ebu'l Fazl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed, *Tehzîbü't-tehzîb*, Hindistan: Matbaatu Dairatü'l-Maarifi'n-Nizâmîyye, h. 1326, c. XII, s. 16.

Güneş'in Şeytan'ın İki Boyunuzu Arasından Doğması ve Batması ile İlgili
Rivayetlerin Tahlili

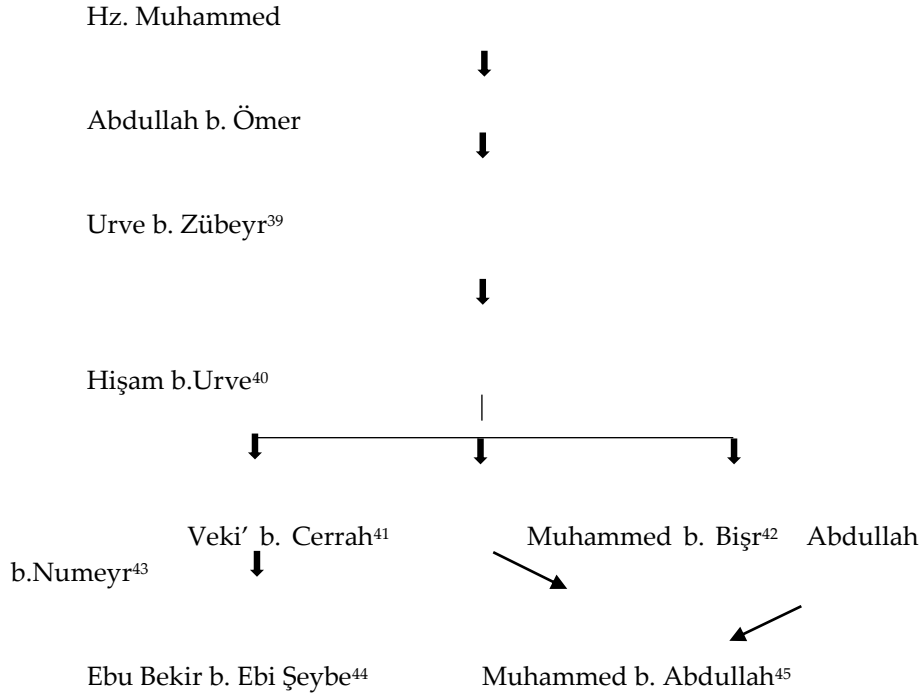
Malik'ten hadis aldığı halde başka sahabîlerden de hadis aldığı anlayışına yol açan rivayetleri sebebiyle eleştirilmiştir.³⁶ Ancak Şu'be b. Haccac (v. 160) onun "kale" ve "haddesena" lafızlarından hangilerini kullandığına bakarak rivayet ettiği hangi hadisi duyduğunu, hangisini duymadığını tespit edebildiğini söylemiştir.³⁷ Ayrıca büyük hadis imamlarının Katâde'nin rivayetlerini eserine almaları da onun hakkında pek de güven problemi olmadığını gösterir.³⁸ Kaldı ki bu rivayette Katâde hadisi direkt Abdullah b. Amr'dan rivayet etmemiştir. Dolayısıyla rivayet munkatı' değildir.

Müslim'in Abdullah b. Ömer rivayetinin tarikini de şu şekilde şema halinde gösterebiliriz:

³⁶ Binşık, Abdülhamit, "Katâde b. Diâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXV, s. 22.

³⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, c. VII, s. 229.

³⁸ Binşık, "Katâde b. Diâme", *DİA*, c. XXV, s. 22.

Bu seneddeki ravilerden de, "hâfız", "hucet", "sika" vb. ta'dil ifade eden lafızlarla bahsedilmiştir. Hatta bazıları hakkında "huffazu'l-mutkinîn", "hâfızun hâfızun" gibi aşırı derecede övgü ifade eden lafızlar kullanılmıştır. Haklarında yapılan bütün yorumları buraya sıralamayıp dipnotlarda kaynaklara işaret etmekle yetindik. Verdiğimiz kaynaklara müracaat edildiğinde bahsi geçen raviler hakkında ki ta'dil ifade eden lafızlar ve ifadeler müşahede edilecektir.

³⁹ Tabiin neslinden olup, Medinenin önde gelen fakihlerindedir. Ayrıca bütün hadis münekkiterince güvenilir kabul edilmiştir. Bkz; Aycan, İrfan, "Urve b. Zübeyr", *DİA*, TDV Yayınları, c. XXXXII, s. 184.

⁴⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, c. VII, s. 321.

⁴¹ İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, c. XI, s. 125.

⁴² Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, c. XXIV, s. 520.

⁴³ İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, c. VI, s. 57-58.

⁴⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, c. XXIV, s. 534.

⁴⁵ İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, c. IX, s. 283.

Seneddeki ravilerin güvenilir kimseler oldukları müsellem olmakla beraber Veki' b. Cerrah'ın güvenilir kabul edilmesine rağmen, yüz elli kadar hadiste hata ettiği rivayet edilmiştir.⁴⁶ Ancak Veki' b. Cerrah tabloda da görüldüğü gibi bu hadisi tek başına rivayet etmemiştir. Kaynaklarda güvenilir oldukları müsellem olan Muhammed b. Bişr ve Abdullah b. Numeyr bu hadisi aynı lafızlarla Hişam b. Urveden rivayet etmişlerdir. Bu da Veki'den kaynaklanabilecek sıhhat probleminin önüne geçmiştir. Kaldı ki Veki' bu hadisi tek başına rivayet etmiş olsa dahi rivayet tamamıyla zayıf olmayacaktı. Çünkü kaynaklarda Veki'in adaletine hanel getirecek bir duruma rastlamadık. Veki'in rivayetinin aynı lafızlarla iki adil raviden desteklenmesi rivayetin sıhhatini oldukça güçlendirmiştir. Hatta diyebiliriz ki, şemasını verdiğimiz bu tarik daha yukarıda verdiğimiz Abdullah b. Amr tarikinden daha sahih ve kuvvetlidir.

Bütün bu açıklamalardan sonra diyebiliriz ki, ilgili rivayetlerin bazı tariklerine hadis usulü teknikleri açısından zayıf denilebilse de, diğer hasen ve sahih tariklerle desteklendiği için rivayetlerin bütününde mana olarak bir sıhhat problemi olmadığı anlaşılmaktadır. Geriye rivayetlerin nasıl anlaşılacağı problemi kalmaktadır. Bundan sonraki aşamada rivayetlerin metin yönünden tahlilini yapmaya çalışacağız.

2. Rivayetlerin Metin Yönünden Tahlili

Güneş'in şeytanın iki boynuzu arasından doğması ve batması ile ilgili rivayetler zahiri olarak okunduğu zaman bir takım zihni problemlere yol açmakta, kozmolojik yasalara, akla ve bilimsel verilere muhalif gibi gözükmektedir. Bilinen bir husustur ki Güneş'in doğması ve batması tek bir zaman dilimi ile sınırlı değildir. Ülkemiz bazında düşünürsek Ordu ilinde 06.53'de doğan Güneş biraz daha batıda yer alan Samsun'da 07.00'da doğacaktır. Güneş'in doğuş saati doğuya gittikçe erken, batıya gittikçe geç saatlere doğru ilerleyecektir. Bu demektir ki, Güneş sürekli doğuş ve batış halindedir. Bu bağlamda Güneş'in şeytanın iki boynuzu arasından doğduğunu ve battığını söylemek aynı zamanda Güneş'in sürekli olarak şeytanın iki boynuzu arasında hareket ettiğini söylemek demektir. Böyle bir

⁴⁶ İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, c. XI, s. 125.

durumun ise Güneş'in doğuşu ve batışı ile ilgili kozmolojik yasalara aykırı olduğu ileri sürülebilir.

Rivayetlerin zahirinde gözükken bir diğer müşkil ise yeryüzünden kat kat büyük olan Güneş'in şeytanın iki boynuzu arasına sığacak kadar küçük gösterilmesidir. Zira bazı hadislerde şeytanın kişi esnediği zaman ağzına girdiği⁴⁷, âdemoğlu'nun içinde kanın dolaştığı gibi dolaştığı⁴⁸ ifade edilmektedir. Durum böyle olunca insanın içine girebilecek kadar küçük ve latif bir varlık olan şeytan, nasıl olur da dünyadan katlarca büyük olan Güneş'i iki boynuzunun arasına alabilir? Rivayetlere karşı bu minvaldeki eleştiriler ilk dönemlerde dahi yapılmıştır.⁴⁹

Rivayetlere şu şekilde de eleştiri getirilebilir: Kur'an-ı Kerim'de sürekli kendisinden olumsuz bağlamda söz edilen, Allah'ın lanetlemiş olduğu⁵⁰, adeta karanlıkların/zulumâtın simgesi olan şeytan, nasıl olur da bütün yeryüzünü aydınlatacak bir nura/aydınlığa sahip olabilir? Bu bağlamlarda düşünüldüğünde ilgili rivayetlerin zahirinin hem Kur'an'a, hem akla, hem de bilimsel verilere aykırı olduğu söylenebilir.

Bütün bu açıklamalardan sonra ilgili rivayetlerin nasıl anlaşıldığı ve yorumlandığı üzerinde duracağız. Rivayetler yukarıdaki bağlamlarda zikrettiğimiz gibi zahiri olarak mı anlaşılmalı, yoksa çeşitli şekilde izahlar mı getirilmiş bunları ortaya koymaya çalışacağız.

İlgili Rivayetlerin Zahiri Olarak Anlaşılması

Erken dönemlerde ilgili rivayetleri zahiri anlamıyla anlayanların bulunduğunu görmekteyiz. Rivayetleri bu şekilde anlayanlara göre Güneş gerçekten şeytanın iki boynuzu arasından doğar, iki boynuzu arasından batar. Hadisler zahiri olarak hakiki manasına göre anlaşılmalıdır, herhangi bir mecazî anlatım söz konusu değildir.⁵¹ Hattabî'ye (v. 388) göre Güneş'in şeytanın iki boynuzu arasından doğmasıyla ilgili lafızlar çoğunluğu kendi

⁴⁷ Müslim, Zühd, 57,58,59.

⁴⁸ Buhârî, İ'tikâf, 8,11,12; Ebû Dâvûd, Edeb, 88.

⁴⁹ Bu bağlamdaki eleştiriler için bkz; İbn Kuteybe, *Hadis Müdafası*, (çev.: M. Hayri Kırbasoğlu), Ankara: Otto Yayınları, 2017, s. 240-241.

⁵⁰ Nîsa, 4/118.

⁵¹ İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed, *el-İstizkâr*, (tahk.: Selim Muhammed Ata' ve Muhammed Ali Ma'ved), Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2000, c. I, s. 104; Kâdî İyâz b. Mûsa b. İyâz, Ebu'l-Fazl, *İkmâlü'l-mu'lim bi fevâidi'l-Müslim*, (tahk.: Dr. Yahyâ İsmâîl), Mısır: Dâru'l-Vefâ li't-Tibâati ve'n-Neşr ve't-Tevzi', 1998, c. 2, s. 587.

Güneş'in Şeytan'ın İki Boyunuzu Arasından Doğması ve Batması ile İlgili Rivayetlerin Tahlili

manasıyla münferid olan şer'i lafızlardandır. Dolayısıyla onu yorumlamadan olduğu gibi kabul edip kendisiyle amel etmemiz gerekir.⁵²

Güneş'in şeytanın iki boynuzu arasından doğması ve batması ile ilgili hadisleri şerh sadedinde şöyle bir rivayet nakledilir: Güneş, yetmiş bin melek gelip kendisini zorlayana kadar doğmamakta diretir. Melekler kendisine "doğ doğ" diye emredince, "Allah'ı terk edipte bana tapan bir kavmin üzerine doğmayacağım" diye mukabelede bulunur. Ardından bir melek gelir ve Allah'ın kendisine doğmasını emrettiğini bildirir. Bunun üzerine Güneşte ademoğlunu aydınlatmak için ışığını yayar. Bu sırada şeytan gelir ve onun doğmasına engel olmaya çalışır. Fakat başarılı olamaz ve Güneş onun iki boynuzu arasından doğuverir. Böylece Allah, şeytanı Güneş'in altında yakar. Daha sonra Güneş, secde edene kadar batmaz. Şeytan gelip onun secdesine mani olmaya çalışsa da başarılı olamaz ve ardından Güneş o'nun iki gözünün arasından batar. Allah'ta onu Güneş'in altında yakar.⁵³

Rivayeti eserine alan İbn Abdilberr (v. 463) rivayetin senedini zikretmemiştir. Senedi olmayan rivayetin hadis ilmi nazarında bir değeri olmadığı müsellemlerle birlikte, incelediğimiz rivayetlerin zahiri olarak anlaşılmasına dair bir karine teşkil etmesi hasebiyle önem arz etmektedir. Zira İbn Abdilberr'de (v. 463) güneşin şeytanın iki boynuzu arasından

⁵² İbnü'l-Esîr, Mecdüddîn Ebu's-Saadât eş-Şeybani el-Cezeri, *en-Nihâye fi garibi'l-hadis ve'l-eser*, Beyrut: Mektebetü'l-İlmiyye, 1979, c. II, s. 475. İbnü'l-Esîr Hattabîye bu görüşü nisbet etsede A'lamu'l-hadis, Garibü'l-hadis ve Mealimü's-sünen adlı kendi eserlerinde bu görüşüne bu lafızlarla rastlamadığını belirtmeliyim. Buna mukabil Mehmet Görmezde Hattabî'nin kendi eserini kaynak göstererek, bu rivayetleri gerçeklikle alakalı görmeyip teşbihi ve temsili şekilde anladığını aktarır. Bkz; Görmez, Mehmet, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, Ankara: Otto Yayınları, 2014, s. 305. Ancak Hattabî'nin Mealimü's-sünende teşbih ve temsil görüşünü "kile" lafzıyla başkalarından aktardığını görüyoruz. Bkz; Hattabî, Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed, *Mealimü's-sünen*, Haleb: el-Matbaatü'l-İlmiyye, 1932, c. I, s. 131. Buna mukabil aynı eserin daha ileri ki sayfalarında da, bu meselenin manasının his ve görme yoluyla kavranamayacağını, olduğu gibi iman edip tasdik etmemiz gerektiğini kaydeder. Bkz; Hattabî, *Mealimü's-sünen*, c. I, s. 277. Ancak Görmez'in kullandığı baskının farklı olduğunu da kaydedelim. Bu baskıyı tetkik etme imkanımız olmadı. Dolayısıyla baskı farklılığı olması da muhtemeldir.

⁵³ İbn Abdilberr, *el-İstizkâr*, c. I, s. 105; Kâdi İyâz, *İkmâlü'l-mu'lim*, c. II, s. 577, 588.

doğması ile ilgili rivayetlerin birtakım kimseler tarafından lafzi/hakiki manasıyla anlaşıldığını haber vermekte, ardından ilgili rivayeti aktarmaktadır.

İlgili Rivayetlerin Zahiri Anlamı Dışında Anlaşılması

Rivayetlere bu şekilde zahiri olarak yaklaşanlar olmakla birlikte manasını birçok değişik şekilde tevil edenlerde var olagelmıştır. Onlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

Şeytanın boynuzlarından murad onun;

- Cemaati ve ashabıdır,⁵⁴
- Hizbi ve tabiileridir⁵⁵,
- Önceki ve sonraki ümmetleridir.⁵⁶

Bu yorumlarda görüldüğü gibi şeytanın sığır boynuzları gibi boynuzlarının olmadığı ifade edilmeye çalışılmış, قَرْنٌ ifadesi çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Bazı yorumlarda dilsel izahlar getirildiğini görmekteyiz. Mesela قَرْنٌ kavramı kuvvet şeklinde de yorumlanmıştır. Denilir ki: انا مقرن لهذا الأمر: (ben bu işte kuvvet sahibiyim). İşte bu, şeytanın bu saatlerde (Güneş'in doğuş ve batışı esnasında) işlerinde kuvvetli olduğu anlamına gelir. Çünkü o, bu vakitlerde Güneş'e tapanlara işlerini güzel gösterir.⁵⁷ Ayrıca Kur'an-ı Kerîmde geçen وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ⁵⁸ ayetindeki مُقْرِنِينَ ifadesi güç/kuvvet anlamına gelmektedir ve قَرْنٌ terimiyle aynı kökten istikak etmiştir. Buda *karn'ın* anlamının güç/kuvvet olduğunun bir diğer delilidir.⁵⁹ Yani buradan kastedilen şudur: Güneş, şeytanın kuvvetlendiği zaman doğar. Yani şeytanın emrinin geçerli olduğu zaman doğar. Güneş'e tapanlar ibadetlerinde Güneş'in doğmasını gözetler, doğunca da ona secde ederler.

⁵⁴ Hattâbî, Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed, *A'lâmü'l-hadîs*, (tahk.: Muhammed b. Sa'd b. Abdirrahman), Câmîatu Ümmü'l-Kurâ, 1988, c. III, s. 1508.

⁵⁵ Mâzerî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Ömer et-Teymî, *el-Mu'lim bi-fevâid'il-müslim*, (tahk.: Muhammed Şâzilî en-Neyfer), Cezâir: ed-Dâru'd-Tûnusîyye, 1988, c. I, s. 465; Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şerîf, *el-Minhâc şerh'i sahih'i Müslim b. Haccâc*, Beyrut: Dâru İhyai't-Turâsi'l-Arabî, h. 1392, c. VI, s. 112.

⁵⁶ İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye fi garîbi'l-hadîs*, c. IV, s. 52.

⁵⁷ Hattâbî, *Meâlimü's-sünen*, c. I, s. 131.

⁵⁸ Zuhruf, 51/13.

⁵⁹ Mâzerî, *el-Mu'lim*, c. I, s. 465.

Güneş'in Şeytan'ın İki Boynuzunu Arasından Doğması ve Batması ile İlgili
Rivayetlerin Tahlili

İşte bu, şeytanın bu vakitlerde kuvvetini kullanarak bu fiili onlara süslü göstermesiyle olur.⁶⁰

Bir diğer yorumda boynuzdan kastın bizzat boynuzun kendisi değil de boynuzun çıktığı yer olmasıdır. Yani iki boynuzdan kastedilen başın iki tarafıdır. Araplar bir şeyi onun yerinin ismi ile veya sebebi ile isimlendirirler. Mesela Araplar, "Filan, kesik bacağına kaldırdı." derler ve bununla, "sesini yükseltti" demek isterler. Çünkü adamın birisinin ayağı kesilmiş ve oda kopuk ayağını kaldırıp onunla yardım istemiş, bu sebeple sesini yükselten kimseye de, "kesik bacağına kaldırdı" demişlerdir. Bunun gibi boynuzdan kasıtta boynuzun kendisi değil çıktığı yere nisbetle boynuz adını almasıdır.⁶¹

İlgili rivayetleri mecazî olarak anlayanlar da olmuştur. Bunlara göre şeytanın boynuzlarından murad edilen şudur: Güneş'e tapan ve ona secde eden bir ümmet vardır. Bunlar Güneş'in doğuşu ve batışı esnasında Allah'ı bırakıp Güneş'e yönelerek namaz kılarlar. Allah Rasulü (s.a.v) kafirlerin işlerinde onlara benzemekten hoşlanmaz ve onlara muhalefeti severdi. İşte bu yüzden bu vakitlerde namazdan nehyetmiştir.⁶² İbn Abdilberr (v. 463) bu görüşü aktardıktan sonra bu te'vilin Arap dilinde caiz olduğunu söyler. Çünkü Araplar ümmeti *karn* olarak isimlendirirler. Kuran- Kerimdeki وَكَمْ أَهْلَكْنَا ifadesinde ve hadis-i şerifteki عَيَّرَ النَّاسِ قَرْنِي ifadesinde olduğu gibi. Karn'ın (ümmetin) şeytana izafe edilmesi ona (şeytana) taat ettikleri için caizdir. Allah kafirleri şeytanın hizbi olarak isimlendirmiştir.⁶⁴ Buna göre *karn'dan* kastedilen şeytanın boynuzları değil, Güneş'in doğuş ve batışı esnasında ona secde eden şeytanın yandaşlarıdır. Dolayısıyla burada Güneş'in doğuşuyla ilgili kozmolojik bir yasadan bahsedilmemekte, Güneş'in doğuşu esnasında kafirler ona secde ettikleri için bundan kaçınmak gerektiğini ifade eden mecazi bir anlatımla durum izah edilmeye çalışılmaktadır.

⁶⁰ Hattâbî, Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed, *Garîbû'l-hadis*, (tahk.: Abdulkerim İbrahim el-Ğarbâvî), Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1982, c. I, s. 726.

⁶¹ İbn Kuteybe, *Hadis Müdafası*, s. 243.

⁶² İbn Abdi'lber, *el-İstizkâr*, c.I, s. 105.

⁶³ Meryem, 19/74.

⁶⁴ İbn Abdi'lber, *el-İstizkâr*, c. I, s. 105.

Bazı yorumlara -hatta birçoğuna- baktığımızda hadisten anlaşılan mananın Güneş'in kozmolojik olarak şeytanın iki boynuzu arasından doğduğu olmadığını, asıl mananın şeytanın bu vakitlerde başını Güneş'e yaklaştırdığı, böylece kafirlerden Güneş'e secde edenlerin kendisine de secde etmesini sağladığı anlaşılmaktadır.⁶⁵ Dolayısıyla Güneş şeytanın boynuzları arasında hareket etmemekte, hareketi şeytana bağlı olmamakta, şeytandan bağımsız hareket etmektedir. Güneş doğacağı ve batacağı zaman şeytan bizatihi kendisi harekete geçmektedir. İbn Kuteybe'nin (v. 276) dediği gibi: "Rasulullah da bize, Güneş'in doğuş vaktinde, Güneş'e tapanların ona secde ettiği zamanda şeytanın Güneş ile beraber ortaya çıktığını, Güneş'in şeytanın başının bulunduğu cihetten hareket ettiğini bildirmek istemiş ve Güneş'e tapanların küfre girdikleri, Güneş'e ve şeytana taptıkları bu vakitte namaz kılmamamızı emretmiştir."⁶⁶

Burada temsili⁶⁷ anlatım olduğu da söylenmiştir. Bu temsil doğuşu esnasında Güneş'e secde edenler için yapılmıştır. Sanki şeytan bu işi onlara süslü göstermiş, Güneş'e secde ettikleri vakit ona da yaklaşmış gibi olmuşlardır.⁶⁸ Dolayısıyla kafirlerin Güneş'e secde etmeleri kötü bir fiil olduğu için, fiilin kötülüğü şeytanla temsili olarak anlatılmak istenmiştir. Bayrağın ulusu temsil etmesi örneğinde olduğu gibi, nasıl ki bayrak ulusun kendisi değil temsili ise, ilgili rivayetlerde de Güneş'in şeytanın iki boynuzu arasından doğmasından bahsedilmesi olayın bizzat böyle gerçekleştiğinden değil, o saatlerde Güneş'e tapanların Güneş'e secde etmelerinden dolayı olayın şeytanla temsil edilmesinden kaynaklanmaktadır.

Mezkur rivayetlerle ilgili şöyle bir yorumda dile getirilmiştir: *Karn* kelimesine boynuz manası verilmesi yanlıştır. *Karn* iki şeyin birleşmesi-denkleşmesi-eş olması demektir. Şeytan ise iki ışık demektir: Kara ve beyaz, aydınlık ve karanlık. Dolayısıyla münafıkların namazından bahsedilen hadisin doğru manası şöyledir: "Bu münafıkların namazıdır ki onlar iki ısı-ışık (sıcak-soğuk; aydınlık-karanlık) eşitleninceye kadar (alaca karanlık ve serin hava), otururlar, sonra tavuk gagalaması gibi 4 rekat namaz kılarlar, o (vakitte) Allah'ı çok az zikrederler." Dolayısıyla ilgili hadisler, aydınlıkla karanlığın birbirine

⁶⁵ Nevevî, *el-Minhâc*, c. VI, s. 112.

⁶⁶ İbn Kuteybe, *Hadis Müdafası*, s. 243-244.

⁶⁷ Temsil, bir düşünceyi örnek vererek sembol diliyle açıklamak anlamındaki beyan terimine verilen isimdir. Bkz; Durmuş, İsmail, "Temsil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXX, s. 434.

⁶⁸ İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye fi garîbi'l-hadis*, c. IV, s. 52.

Güneş'in Şeytan'ın İki Boyunuzu Arasından Doğması ve Batması ile İlgili Rivayetlerin Tahlili

karişip namaz vakitlerinin giriş-çıkış anlarının ayırt edilmesinin zorlaştığı zamanlara namazın tehir edilmemesini tembih etmektedir.⁶⁹

Bu yorum ilgili hadisleri bilimsel olarak açıklamak için yapılan zorlama bir yorum gibi durmaktadır. Zira bu hadis bu şekilde yorumlansa bile şeytanla ilgili diğer hadisleri de bu şekilde yorumlamamız mümkün gözükmemektedir. Bilimsel verilere uymuyor diye hadisler bu şekilde yorumlanırsa Güneş'in doğmasından ve batmasından bahsetmeyen şeytanla ilgili hadisler askıda kalacaktır. Çünkü şeytanla ilgili hadisler mezkur rivayetlerle sınırlı değildir. Mesela birkaç örnek verelim:

*"Sizden biri esnediği zaman eliyle ağzını kapatsın; zira ağzına şeytan girer."*⁷⁰

*"Şüphesiz şeytan ademoğlunun içinde kanın dolaştığı gibi dolaşır."*⁷¹

Meseleyi bilimsel izahlarla çözmeye çalışırsak, bu rivayetleri nasıl yorumlayacağız? Halbuki rivayetler temsili olarak anlaşıldığında tutarlı olma açısından herhangi bir problem oluşmamaktadır. Mustafa Karataş birinci hadîsin şu şekilde anlaşılabilirliğini belirtir: "Esnerken ağzınızı kapayın; zira hava ile birlikte mikroplar da vücuda girer."⁷² İbrahim b. İshak el-Harbî (v. 285) de ikinci hadisten kast olunanın şeytanın gerçekten insanın içine girdiği değil, ona musallat olup vesvese vermesi olduğunu söylemiştir. Ayrıca ona göre Güneş'in şeytanın iki boyunuzu arasından doğduğunu ve battığını haber veren hadislerde temsili anlatım içermektedir. Yani burada ki mana şeytanın harekete geçip musallat olduğu zaman Güneş'in doğması ve batmasıdır.⁷³

Araştırmamıza konu olan rivayetlerin bazı tariklerinde Güneş'in doğduğu ve battığı vakitlerde kafirlerin ona ibadet etmelerinden

⁶⁹ <http://www.kuran7.com/?p=1600>, y.y., t.y., Web, 2 Ocak 2018.

⁷⁰ Müslim, Zühd, 57, 58, 59.

⁷¹ Buhârî, İ'tikâf, 8, 11, 12; Ebû Dâvûd, Edeb, 88.

⁷² Karataş, Mustafa, "Hadisleri Yeniden Anlamak", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, sayı: 6, s. 122.

⁷³ İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye fi garîbi'l-hadîs*, c. II, s. 475.

bahsedilmesi⁷⁴ temsili anlatım olduğu görüşünü kuvvetlendirmektedir. Hadis musanniflerinin bu hadisleri hangi bab başlıklarında ele aldıklarına da bakılırsa, en azından onların bu hadisleri hangi bağlamda değerlendirdikleri de anlaşılır.⁷⁵ Hadisler bağlam bütünlüğünde okunduğu zaman Güneş'e tapanların ibadet saatlerinde namaz kılmaktan nehyettiği anlaşılmaktadır. Güneş'e tapanların işledikleri cürüm kötülüğün sembolü olan şeytanla simgelenmiş, müminlere bu vakitlerde ibadet etmemeleri hususunda ihtarda bulunulmuştur. Güneş'e ibadet eden kavimlerden birini Kuran-ı Kerîm haber vermektedir. Saba melikesi kıssasında hüdhüd Hz. Süleyman'a (a.s) şöyle haber getirmiştir. "Onun (Saba melikesinin) ve kavminin, Allah'ı bırakıp Güneş'e taptıklarını gördüm. Şeytan onlara yaptıklarını süslü göstermiş ve böylece onları yoldan çıkarmış. Bu yüzden de onlar doğru yolu bulamıyorlar."⁷⁶ Bununla beraber İbn Kuteybe (v.276) Araplar içinde de Güneş'e tapan, ona ilâhe veya âlihe diyen kimselerin olduğunu kaydetmektedir.⁷⁷

İlgili hadisler şu şekilde de yorumlanabilir: Hz. Muhammed yaşadığı toplumun insanıdır. Dolayısıyla ondan gelen her türlü bilgi vahiy kaynaklı olmayıp, içinde bulunduğu toplumun düşüncesini de yansıtabilir. Hz. Peygamberin bilgilerinin önemli bir kısmının kaynağı içinde yaşadığı binlerce yıllık Arap geleneğinin bir ürünüydü. Hz. Peygamberin tıp ile ilgili uygulamaları buna örnek verilebilir. Bu bağlamda O'nun (s.a.v) uyguladığı veya tavsiye ettiği metotların kendisinin icat ettiği yöntemler olduğunu söylemek doğru olmasa gerektir. Buna örnek olarak deve idrarıyla tedavi, Medine hurması acveden yiyene zehir ve sihrin zarar vermeyeceği örnek olarak gösterilebilir. Hz. Peygamberin dini alan dışında uyguladığı ve uygulattığı yöntemlerin ilahiliği söz konusu olmadığına göre bunların her zaman doğru olmayabileceği, tetkike ihtiyaç duyabileceği ya da kendi dönemiyle kayıtlı olabileceği söylenebilir.⁷⁸ Ancak bu uygulamaların yanlış

⁷⁴ İbn Ebî Şeybe, *Müsned*, c. II, s. 262 (hadis no: 757), Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XXVIII, s. 234, 239, 250.

⁷⁵ Bu hadisler genellikle "içerisinde namaz kılmanın yasaklandığı vakitler" adlı bab başlıklarında ele alınmışlardır.

⁷⁶ Neml, 27/24.

⁷⁷ İbn Kuteybe, *Hadis Müdafası*, s. 242.

⁷⁸ Yıldırım, Enbiya "Hz. Peygamber'in Evren Tasavvuru", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 2006, c.IV, sayı: 1, s. 72-73. Ancak burada unutulmamalıdır ki deve idrarının bilimsel olarak faydalı olduğu günümüz modern tıbbi tarafından da tetkik edilmiştir. Enbiya Yıldırım makalesinde veba hastalığının ortaya çıkışıyla ilgili olarak varid olan hadislerin bugün ulaşılan

olduğu sonucuna ulaşılması Efendimiz'in peygamberlik misyonuna hiçbir hanel getirmez. Çünkü o insanlara tıb, ziraat, tarım vb. konularda bilgi vermek için değil, ebedi kurtuluşa ulaşmaları için üsve-i hasene⁷⁹ olarak gönderilmiştir. Dünyevi alanlarda beşer olması hasebiyle yanılması peygamberliğine bir hanel getirmez. Güneş'in şeytanın boynuzları arasından doğması ve batması ile ilgili rivayetleri bu bağlamda anlamak mümkündür. Hz. Muhammed (s.a.v) bu ifadeleri ilahi bir kaynağa dayalı olarak değil de, o dönemin Arap kültürünün inancını yansıtmaması bakımından söylemiş olabilir. Bazı sahabilerin Güneş'in şeytanın boynuzları arasından doğduğuna dair ifadeleri Hz. Peygamber'e isnad etmeden mevkuf olarak rivayet etmeleri⁸⁰ bu yorum için bir ipucu olabilir. Ancak Arapların böyle bir inanca sahip olduklarına dair kesin bir veriye sahip olmadığımız için yapılan yorum bir tahminden öteye geçemeyecektir. Bundan dolayı ilgili rivayetlerin temsil, mecaz ve istiare⁸¹ olduğunu söylemek en doğru yaklaşım gibi gözükmektedir.

Şeytanın insanlar (özellikle kafirler) üzerinde etkili olduğu Kur'an-ı Kerimde de vurgulanır. *'Allah, o şeytana lanet etti ve o da, 'andolsun ki senin kullarından elbette belirli bir pay alacağım dedi.'* *'Onları mutlaka saptıracağım, mutlaka onları kuruntulara sokacağım ve onlara emredeceğim de (putlara adak için) hayvanların kulaklarını yaracaklar. Yine onlara emredeceğim de Allah'ın yarattığını değiştirecekler'.* *Kim Allah'ı bırakıpta şeytanı dost edinirse, şüphesiz o apaçık bir hüsrana düşmüştür. Şeytan onlara (birçok) vaadde bulunur ve onları kuruntulara*

sonuçlardan farklı olduğunu söyler. "Kaplari örtün, tulumları bağlayın. Çünkü senede bir gece veba iner. O gece, üzerinden geçtiği kapaksız kaplar ile bağlanmamış tulumlar üzerine vebadan bir şey bulaşır." hadîsinden yola çıkarak Hz. Peygamber'in veba mikrobuunun rüzgâr vs. ile yayılmasından haberdar olduğu sonucuna ulaşılmasının mümkün olmadığını söyler. Böyle bir sonuca ulaşmanın niçin mümkün olmadığı konusunda doyurucu bir açıklama yapmaz. Bkz; Yıldırım, "Hz. Peygamber'in Evren Tasavvuru", *HTD*, s. 73.

⁷⁹ Ahzab, 33/24.

⁸⁰ İbn Abbas rivayeti için bkz; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 135.

⁸¹ Belâgat alimlerinin tanımına göre istiare "bir kelime veya terkinin, teşbihe mübalağa ve yorum gücü sağlamak için benzeşme ilgisiyle ve bir karineye dayalı olarak gerçek anlamı dışında kullanılması" anlamına gelir. Bkz; Durmuş, İsmail, "İstiare", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXIII, s. 315.

*sürükler...*⁸² ayetinde olduğu gibi şeytan kafirler üzerinde birçok yaptırıma sahiptir. İlgili rivayetlerde de, Güneş'in doğuş ve batışı esnasında Güneş'e tapanların ona secde etmesinin şirk ve küfür içerikli bir eylem olmasından dolayı bu işi kendilerine süslü gösteren şeytan, Güneşle birlikte bir temsil olarak kullanılmıştır.

Bilinen bir husustur ki Kur'an-ı Kerimde de böyle örneklere rastlamak mümkündür. Nitekim İsrâ sûresi 13. Ayetteki *وَكُلَّ إِنسَانٍ أَلَّزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ* (Her insanın kuşunu/amelini boynuna doladık) ifadesindeki *tâir* kelimesi sözlükte kuş anlamına gelmektedir. Ayetin zahirini esas aldığımız zaman çevremizdeki bütün insanların boynunda kuş asılı olduğu halde ortalıkta dolaştıklarını müşahede etmemiz icab edecektir. Ancak buradan kastın bizzat kuş olmadığını temsil yapıldığını anlıyoruz. Zira Araplar kuşların hareketlerinden uğur ya da uğursuzluk çıkartırlardı.⁸³ Ayette onların yaptıkları bu işin beyhude olduğu, asıl olanın insanın kendi sorumluluğu olduğu vurgulanmıştır. Bu meselede kuş temsil olarak kullanılmıştır.

Kur'an-ı Kerimdeki bu tarz anlatımlara Hacc suresinin şu ayeti de örnek olarak gösterilebilir: *"Görmedin mi ki şüphesiz, göklerde ve yerde olanlar, Güneş, Ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu Allah'a secde etmektedir."*⁸⁴ Ayette görüldüğü gibi Güneş, Ay, yıldız, dağlar, ağaçlar vb. şuursuz varlıklara secde fiili isnad edilmektedir. Halbuki secde sözlükte *"alnu yere koymak"* anlamına gelmektedir.⁸⁵ Mezkur varlıkların zahirde böyle bir şey yapabilmeleri imkansızdır. Ancak burada, Allah'ın evrene koyduğu yasaların icrasını yerine getirdiklerinden dolayı söz konusu varlıkların fiilleri, mükellef varlıkların fiillerine teşbih edilmiştir.⁸⁶ Yani secde fiili insanlara nispet edildiğinde boyun eğme ve itaatin simgesidir. Söz konusu varlıklara da tabii/fiziki yasalar içerisindeki görevleri kendilerine Allah tarafından tevdi edilip, bu görevleri aksatmadan Allah'ın iradesi doğrultusunda yerine getirdikleri için boyun eğme ve itaatin simgesi olan secde fiili teşbih edilmiştir.

⁸² Nisâ, 4/118-120.

⁸³ Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-beyân an te'vîl'i âyi'l-Kur'ân*, (tahk.: Dr. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî), Dâru Hicr, 2001, c. XIV, s. 518.

⁸⁴ Hacc, 22/18.

⁸⁵ Zebîdî, Muhammed b. Muhammed b. Abdürrezzak el-Hüseynî, *Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, Dâru'l-Hidaye, ty., c. VII, s. 172.

⁸⁶ Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Mahmud b. Ömer b. Ahmed, *el-Keşşâf an hakâiki ğavâmidî't-tenzîl*, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, h. 1407, c. 3, s. 149.

Yine Bakara suresi 74. ayetteki "...taşlardan öylesi vardır ki Allah korkusuyla yerinden kopup yuvarlanır." ifadesinden bazı taşların insan gibi şuurlu varlıklardan olduğu anlaşılmaktadır. Bunun ise biyolojik ve fiziksel yasalara aykırı olduğu ileri sürülebilir. Ancak ayette temsil yolu anlatımın yapıldığı açıktır. Bir diğer örnek ise İsrâ suresi 24. Ayetteki şu ifadedir: "Onlara merhamet ederek tevazu kanadını indir." Burada da hiçbir insanın kanadının olmadığı, mecaz yolu anlatım olduğu açıktır. Allah'ın eli⁸⁷, Allah'ın yüzü⁸⁸ gibi Kur'anî ifadelerde bu bağlamda değerlendirilebilir. Bütün bunlardan sonra diyebiliriz ki, teşbîhî, temsîli ve mecazi anlatım Kur'an ve hadislerin ortak anlatım dilidir. Dolayısıyla hadislerin zahirine bakarak anlamaya çalışmadan inkara varan yaklaşım hem sağlıklı hem de tutarlı değildir.

Sonuç

Güneş'in şeytanın iki boynuzu arasından doğması ve batması ile ilgili rivayetler sened açısından incelendiği zaman genel muhteva olarak bir sıhhat probleminin olmadığı anlaşılmaktadır. Geriye rivayetlerin nasıl anlaşılacağı problemi kalmaktadır.

İlgili rivayetler hem zahiri hem mecazi olarak anlaşılma ile birlikte, mecazi yönünün ağır bastığı müşahede edilmektedir. Şerhlere müracaat ettiğimizde hadislerin mecazi olarak anlaşıldığını aktaran müelliflerin birçoğunun herhangi bir itirazda bulunmadığını gördük. Buda onların zımnen de olsa ilgili rivayetleri mecazi olarak anlamakta bir beis görmediklerine işaret edebilir. İbrahim b. İshak el-Harbî (v. 285), İbn Abdilberr (v. 463) ve İbnü'l-Esîr el-Cezerî (v. 606) gibi alimler ise rivayetlerin temsîli anlatım içerdiğine bizzat işaret etmişlerdir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki; incelediğimiz rivayetlerde temsili anlatım söz konusudur. Kerahat vakitlerinde Güneş'e tapanlar ona ibadet ettikleri için şeytan onların üzerinde tasarruf sahibi olmuş ve etkisi altına almıştır. Güneşin doğduğu ve battığı vakitler şeytanın Güneş'e tapan kafirler üzerinde tasarruf sahibi olduğu vakitlerdir. Dolayısıyla Güneş'in

⁸⁷ Fetih, 48/10.

⁸⁸ Bakara, 2/115.

şeytanın boynuzları arasından doğması ve batması bu vakitlerde şeytanın tasarruf sahibi olmasından dolayı temsil ve mecaz olarak kullanılmıştır.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdillah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybanî, *Müsnedü'l İmam Ahmed b. Hanbel*, (tahk.: Şuayb el-Arnaût, Âdil Mürşid vd.), Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2001.
- Aycan, İrfan, "Urve b. Zübeyr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXXII, ss. 183-185.
- Bezzâr, Ebû Bekir Ahmed b. Amr, *Müsnedü'l-Bezzâr*, (tahk.: Mahfuz Rahman Zeynullah, Adil b. Sa'd, Sabri Abdü'l-Hâlik eş-Şafî), Medînetü'l-Münevver: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 2009.
- Birişik, Abdülhamit, "Katâde b. Diâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXV, ss. 22-23.
- Buhari, Muhammed b. İsmail, *Sahihu'l-Buhari*, (tahk.: Muhammed Züheyr b. Nâsır), Dâru Tavku'n-Necât, h. 1422.
- Durmuş, İsmail, "Temsîl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXX, ss. 434-435.
- _____, "İstiare", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXIII, ss. 315-318.
- Ebû Avâne, Ya'kub b. İshak b. İbrahim en-Neysabûrî, *Müstahrec-i Ebî Avâne*, (tahk.: Eymen b. Ârifed-Dimeşkî), Beyrut: Darü'l-Ma'rife, 1998.
- Ebû Davud, Süleyman b. Eş'as b. İshak, *Sünen-i Ebî Davud*, (tahk.: Muhammed Muhyiddin Abdulhumejd), Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, ty.
- Görmez, Mehmet, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, Ankara: Otto Yayınları, 2014.
- Hattâbî, Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed, *A'lâmü'l-hadîs*, (tahk.: Muhammed b. Sa'd b. Abdirrahman), Câmiatu Ümmü'l-Kurâ, 1988.
- _____, *Meâlimü's-sünen*, Haleb: el-Matbaatü'l-İlmiyye, 1932.
- _____, *Garîbü'l-hadîs*, (tahk.: Abdulkerim İbrahim el-Ğarbâvi), Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1982.
- İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yusuf b. Abdillah b. Muhammed, *el-İsti'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, (tahk.: Ali Muhammed el-Becâvi), Beyrut: Darü'l-Ceyl, 1992.
- _____, *el-İstizkâr*, (tahk.: Selim Muhammed Ata' ve Muhammed Ali Ma'ved), Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.

- İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Muhammed b. İbrahim b. Osman, *Müsnedü İbn Ebî Şeybe*, (tahk.: Asil b. Yusuf el Azezî ve Ahmed b. Ferîd el-Mezîdî), Riyad: Darü'l-Vatan, 1997.
- , *el-Kitabü'l-musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr*, (tahk.: Kemal Yusuf el-Hût), Riyad: Mektebü'r-Rüşd, h. 1409.
- İbnü'l-Esîr, Mecdüddîn Ebu's-Saadât eş-Şeybani el-Cezeri, *en-Nihâye fi garîbi'l-hadîs ve'l-eser*, Beyrut: Mektebetü'l-İlmiyye, 1979.
- İbn Hacer el-Askalanî, Ebu'l Fazl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed, *Tehzîbü't-tehzîb*, Hindistan: Matbaatu Dairatü'l-Maarifi'n-Nizâmiyye, h. 1326.
- İbn Hibbân el-Bustî, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed, *Sahîh-i İbn Hibbân*, (tahk.: Şuayb el-Arnaût), Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993.
- İbn Huzeyme, Ebû Bekir Muhammed b. İshak, *Sahih-i İbn Huzeyme*, (tahk.: Muhammed Mustafa el-'Azâmî), Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 2003.
- İbn Kuteybe, *Hadis Müdafaası*, (çev.: M. Hayri Kırbasoğlu), Ankara: Otto Yayınları, 2017.
- İbn Mace, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid, *Sünen-i İbn Mace*, (tahk.: Muhammed Fuad Abdulbaki), Dâru İhyai Kütübü'l-Arabiyye, ty.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, (tahk.: İhsan Abbâs), Beyrut: Dâru Sâdr, 1968.
- Kâdî İyâz b. Mûsa b. İyâz, Ebu'l-Fazl, *İkmâlü'l-mu'lim bi fevâidi'l-Müslim*, (tahk.: Dr. Yahyâ İsmâîl), Mısır: Dâru'l-Vefâ li't-Tıbbâati ve'n-Neşr ve't-Tevzi', 1998.
- Karataş, Mustafa, "Hadisleri Yeniden Anlamak", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, sayı: 6, ss. 101-138.
- Malik b. Enes, İbn Malik b. Âmir, *Muvatta*, (tahk.: Muhammed Mustafa el-A'zâmî), Abu Dabi: Müessesetü Ziyad b. Sultan Âli Nihyân li'l-Â'mâlil-Hayriyyeti ve'l-İnsâniyyeti, 2004.
- Mâzerî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Ömer et-Teymî, *el-Mu'lim bi fevâid'il-Müslim*, (tahk.: Muhammed Şâzilî en-Neyfer), Cezâir : ed-Dâru'd-Tûnusiyye, 1988.
- Mevsilî, Ebû Ya'la' Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ, *Müsnedü Ebî Ya'la'*, (tahk.: Hüseyin Selim Esed), Dimeşk: Darü'l-Me'mûn li't-Türâs, 1984.
- Mizzî, Yûsuf b. Abdirrahman b. Yûsuf, *Tehzîbü'l-kemâl fi esmai'r-ricâl*, (tahk.: Beşşâr Avvâd Ma'ruf), Beyrut: Müessesetü'r- Risâle, 1980.

- Müslim b. Haccac, Ebu'l Hasen el-Kuşeyri en-Neysaburi, *Sahih-i Müslim*, (tahk.: Muhammed Fuad Abdulbaki), Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ty.
- Nesâî, Ebû Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali el-Horâsânî, *es-Sünenü's-suğrâ*, (tahk.: Abdulfettah Ebu Ğudde), Haleb: Mektebetü'l-Matbûâtü'l-İslâmiyye, 1986.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şerîf, *el-Minhâc şerh'i sahih'i Müslim b. Haccâc*, Beyrut: Dâru İhyai't-Turâsi'l-Arabî, h. 1392.
- Özşenel, Mehmet, *İlk Dönem Hadis-Rey Tartışmaları*, İstanbul: M.Ü İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015.
- San'anî, Ebû Bekir Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nafi', *el-Musannef*, (tahk.: Habibu'r Rahman el-Azami), Beyrut: Mektebetü'l-İslami, h. 1403.
- Şafii, Muhammed b. İdris, *el-Müsned*, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, h. 1400.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-beyân an te'vîl'i âyi'l-Kur'ân*, (tahk.: Dr. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî), Dâru Hicr, 2001.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa, *es-Sünen*, (tahk.: Beşşâr Avvâd Ma'ruf), Beyrut: Daru'l-Ğarbi'l-İslami, 1998.
- Yıldırım, Enbiya "Hz. Peygamber'in Evren Tasavvuru", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 2006, c.IV, sayı: 1, ss. 69-90.
- Zebîdî, Muhammed b. Muhammed b. Abdürrezzak el-Hüseynî, *Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, Dâru'l-Hidaye, ty.
- Zehebî, Şemsü'ddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymâz, *Tezkiretü'l-huffâz*, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Mahmud b. Ömer b. Ahmed, *el-Keşşâf an hakâiki ğavâmidü't-tenzîl*, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, h. 1407.

İnternet Kaynakları

<http://www.kuran7.com/?p=1600>, y.y., t.y., Web, 2 Ocak 2018.